

ความหมายของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่”¹

The Meaning of New Confucianiam

现代新儒家的概念

ญาณาทิป เตชะวิเศษ²

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เพื่อชี้ให้เห็นว่า แนวคิดสำนักขงจื้อมีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา หาใช่แนวคิดที่หยุดนิ่งแต่อย่างใดไม่ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เป็นพัฒนาการทางความคิดของแนวคิดสำนักขงจื้อที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน มีจุดเริ่มต้นจากความพยายามของปัญญาชนจีนกลุ่มอนุรักษนิยมที่ต้องการธำรงรักษาแนวคิดสำนักขงจื้อให้สามารถยืนหยัดอยู่ต่อไปได้ ท่ามกลางกระแสลัทธิวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนอย่างถอนรากถอนโคน แต่ด้วยบริบททางสังคมการเมืองที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งบรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มอนุรักษนิยมมีโอกาสศึกษาและแลกเปลี่ยนกับบรรดานักวิชาการระดับสากลกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” มีการประชุมประสาน นำเอาแนวคิดและทฤษฎีของหลักปรัชญาตะวันตก และพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาสาระให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตเรื่อง “พัฒนาการแนวคิดมนุษยนิยมในทัศนะของตู้เหวยหมิง” (THE DEVELOPMENT OF TU WEIMING'S CONCEPT OF HUMANISM) ภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² นายญาณาทิป เตชะวิเศษ ภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Yanathip Techawiset, , Chinese Department, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

成智明 泰國法政大學人文學院中文系

คำสำคัญ: ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่; สำนักขงจื้อ; ปรัชญาจีนสมัยใหม่; วัฒนธรรมจีน

Abstract

The purpose of this article is to understand in the meaning of The New Confucianism and to elucidate that the Confucius always has the developmental in accordance with eco-socio context changes over time. The New Confucianism is the concept that has developed steadily by starting from the efforts of a group of conservative Chinese who want to preserve the Confucianism to survive among the radical overthrow of the Chinese traditional culture. However, the changing political and social context and the student has chance to study and exchange with the international academic were the significant essences to recognize the New Confucianism. The combination of the Confucianism with the concepts, theories and philosophies from western was used as a basis to develop the content of Confucius to consistent with the current multicultural community.

Key words: New Confucianism; Confucianism; Modern Chinese History; Chinese Culture

摘要

本篇主要闡述研究“現代新儒家”的概念，並指出儒家思想不是局限於特定歷史時代與社會形態的普遍性價值，而是跟著時代的變化而變化。“現代新儒家”在儒家傳統文化中已取得了一席之地。它是一批中國保守主義者

因嚴感受到中國文化在面臨著意義危機而生的，即認為儒家在中國文化局於主導和核心地位，以繼承、闡揚傳統文化中所包含的哲學和人生智慧為責任。但隨著時代的進步，中國保守主義者就開始吸納、融合、會通西方哲學來探討儒家傳統文化的現代多元化發展之路。

關鍵詞： 現代新儒學； 儒家； 現代中國哲學； 中國文化

1. บทนำ

โดยทั่วไปมักเข้าใจว่าแนวคิดสำนักขงจื้อ (儒家) เป็นแนวคิดที่หยุดนิ่งอยู่แค่เพียงข้อเสนอทางปรัชญาของขงจื้อ (孔子) ในยุคสมัยขุนชิวเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจีนกว่าสองพันปี จะพบว่าเนื้อหาสาระและเจตจำนง ตลอดจนวิธีการอธิบายตีความแนวคิดสำนักขงจื้อในแต่ละยุคสมัย แปรเปลี่ยนไปตามสภาพและองค์ประกอบ ตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รูปโฉมของแนวคิดสำนักขงจื้อที่ปรากฏอยู่ในสังคมจีน มิได้จำกัดอยู่แค่เพียงข้อเสนอทางปรัชญาของขงจื้อเท่านั้น หากแต่มีการผสมผสานกับแนวคิดและภูมิปัญญาอื่นๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งอาจประมวลความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อได้เป็น 3 ยุคดังนี้

1. แนวคิดสำนักขงจื้อดั้งเดิม (原儒 Traditional Confucianism) หมายถึงแนวคิดที่เกิดจากข้อเสนอทางปรัชญาของขงจื้อ และมีการสืบสานพัฒนาเนื้อหาสาระและวิธีการนำเสนออยู่อย่างต่อเนื่องก่อนที่จีนซึ่งฮ่องเต้จะสามารถรวมแผ่นดินจีนและสถาปนาราชวงศ์ฉินได้สำเร็จ มีนักปราชญ์ที่สำคัญ 3 คน ได้แก่ ขงจื้อ เม้งจื้อ (孟子) และ สวินจื้อ (荀子) เป็นกำลังสำคัญในการสร้างสมเนื้อหาสาระทางปรัชญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแนวคิดสำนักขงจื้อ โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักการสำหรับความเป็นมนุษย์

รวมถึงแนวทางการมีชีวิตที่ดีท่ามกลางสภาพความวุ่นวายของสังคมและศึกสงครามในยุคขุน
ชีวิตจั้นกั๋ว แนวทางการอธิบายของนักปราชญ์ทั้งสามเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อ
และเป็นหลักเกณฑ์สำหรับปรับปรุงพัฒนาที่นักปราชญ์สำนักขงจื้อรุ่นหลังยึดถือสืบมา

2. ลัทธิขงจื้อในสมัยราชวงศ์ฮั่น (漢儒 Han Confucianism) หมายถึง แนวคิด
สำนักขงจื้อในสมัยมหาอาณาจักรฮั่น โดยเฉพาะหลังจากที่พระเจ้าอ๋ันอู่ตี้ ประกาศใช้นโยบาย
ให้ทั้งแผ่นดินยกย่องสำนักขงจื้อเพียงสำนักเดียว และปฏิเสธแนวคิดอื่นทั้งปวง (罷黜百
家、獨尊儒術) ซึ่งมีเนื้อหาสาระตะเถี้ยนไปจากคำสอนดั้งเดิมอย่างมาก เนื่องจาก ต่งจิ้ง
ชู (董仲舒) ปราชญ์คนสำคัญในสมัยฮั่น ได้สังเคราะห์แนวคิดสำนักขงจื้อเข้ากับภูมิปัญญา
หลากหลายแขนงที่แพร่หลายในสังคมขณะนั้น เช่น ภูมิปัญญาอินหยาง (陰陽) คติความเชื่อ
เรื่อง “เทียน” (天) หรือ “ฟ้า” เพื่อปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อให้สามารถตอบสนอง
เป้าหมายทางการปกครองบริหารบ้านเมืองอย่างเต็มรูปแบบ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการ
สนับสนุนความชอบธรรมให้แก่องค์จักรพรรดิ ส่งผลให้แนวคิดสำนักขงจื้อกลายเป็นเสมือน
สถาบันทางปัญญาของอาณาจักรฮั่นที่ประชากรชาวจีนทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม

3. แนวคิดสำนักขงจื้อใหม่ (新儒家 หรือ 宋明儒學 Neo Confucianism ¹)
หมายถึง แนวคิดสำนักขงจื้อในสมัยราชวงศ์ซ่งและหมิง เกิดขึ้นจากการนำองค์ความรู้ทาง
พุทธปรัชญาและแนวคิดสำนักเต๋าใหม่ (玄學 Neo Daoism) มาใช้เป็นฐานคิดในการ
สังเคราะห์และตีความแนวคิดสำนักขงจื้อใหม่ โดยเฉพาะเนื้อหาทางอภิปรัชญา (形而上
Metaphysics) ว่าด้วยเรื่องที่มาและธรรมชาติของมนุษย์ กับเป้าหมายและมรรควิธีของชีวิต
มนุษย์ อันเป็นปัญหาที่มีได้อยู่ในความสนใจของแนวคิดสำนักขงจื้อดั้งเดิม ทั้งนี้ เพื่อให้เนื้อหา

¹ น่าสังเกตว่า คำว่า “Neo Confucianism” ซึ่งภาษาไทยแปลต่อว่า “ขงจื้อใหม่” นั้น แปลมาจากคำว่า “新儒學” เป็นคำที่
บัญญัติขึ้นโดย เฝิงโหย่วหลาน (馮友蘭) ในหนังสือ 中國哲學史 (A History of Chinese Philosophy) อย่างไรก็ตาม
นักวิชาการจีนทั่วไปกลับไม่นิยมใช้สรรพนามเรียกขานดังกล่าว หากแต่นิยมใช้คำว่า “宋明理心學” หรือ “宋明儒學”

สาระของแนวคิดสำนักขงจื้อมีความสมสมัย เท่าทันกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถช่วงชิงบทบาทขึ้นมาได้

ภายหลังพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาอำนาจทางการเมืองการปกครองในปี ค.ศ.1949 นักวิชาการปรัชญาจีนและนักประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ต่างมีความเห็นไปทำนองเดียวกันว่า แนวคิดสำนักขงจื้อได้สูญสิ้นไปจากสังคมวัฒนธรรมจีนสมัยใหม่อย่างสิ้นเชิงและแทบจะไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันอีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากผลงานวิจัยของโจเซฟ ลีเวนสัน (Joseph Levenson) นักประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในวงวิชาการตะวันตก ลีเวนสันได้ใช้เวลากว่า 10 ปี ในการศึกษาวิจัยสถานภาพของแนวคิดสำนักขงจื้อในบริบทสังคมสมัยใหม่ และเสนอผลงานวิจัยที่ชื่อ **“Confucian China and Its Modern Fate”** ออกมาในช่วงทศวรรษที่ 1960 จำนวน 3 ภาค (ต่อมามีการรวมเล่มในปี ค.ศ.1968) ชี้ว่าแนวคิดสำนักขงจื้อขัดแย้งกับบริบทสมัยใหม่อย่างสิ้นเชิง เพราะแนวคิดสำนักขงจื้อเกิดขึ้นในสังคมเกษตรแบบ ศักดินา ที่เน้นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรและระบบครอบครัวเป็นสำคัญ แต่บริบทสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับการมีเสรีภาพ เน้นความชำนาญเฉพาะทาง และระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมแบบแบ่งงานกันทำ ลีเวนสันจึงสรุปว่า ในบริบทสังคมสมัยใหม่ แนวคิดสำนักขงจื้อจึงกลายเป็นเพียง **“โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์” (Museumization)** เท่านั้น และแทบจะไม่มีผลกระทบหรืออิทธิพลต่อชีวิตและสังคมปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนหันมาดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในปี ค.ศ.1978 ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานภาพของแนวคิดสำนักขงจื้อในสังคมสมัยใหม่ก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากท่าทีผ่อนคลายของพรรคคอมมิวนิสต์ทางด้านวัฒนธรรมและการแสดงวิสัยทัศน์เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม เกื้อหนุนให้วงวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่เริ่มอภิปรายถกเถียงเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาสาระดีของแนวคิดสำนักขงจื้อในปัจจุบัน และเรียกขานพัฒนาการแนวคิดสำนักขงจื้อดังกล่าวว่า **“ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” (現代新儒學 New Confucianism)** ทั้งนี้ รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ให้การ

สนับสนุนและกำหนดให้การศึกษาวิจัย “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เป็นวาระแห่งชาติ มีกรอบระยะเวลาศึกษาทั้งสิ้น 10 ปี¹

แม้หลังทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” จะได้รับการยอมรับและเป็นหัวข้อทางวิชาการที่สำคัญ แต่ในการศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการทางความคิด แนวคิดสำนักขงจื้อ มีคำถามสำคัญประการหนึ่งที่ยังคงมี การถกเถียงอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการปรัชญาจีนสมัยใหม่ คือ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ควรนิยามความหมายว่าอย่างไร และมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด ซึ่งจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้

อีว์อิงซือ (余英時) ศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Princeton University) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการให้นิยามความหมายของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” และประมวลไว้ว่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ²

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นการให้นิยามความหมายโดยบรรดานักวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่มองว่า “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” หมายถึง กลุ่มปัญญาชนจีนที่สนใจศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อในช่วงศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะหลังจากที่จีนพ่ายแพ้ใน สงครามฝิ่นให้อังกฤษ อันเป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมจีนถูกคุกคามจากอารยะวิทยาจากตะวันตก จึงเกิดความพยายามอาศัยองค์ความรู้สมัยใหม่ต่างๆ มาใช้พัฒนาปรับปรุงตีความแนวคิดสำนักขงจื้อให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

กลุ่มที่สอง เป็นการนิยามความหมายโดยบรรดานักวิชาการจีนฮ่องกงและไต้หวัน มองว่า “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” หมายถึง ปัญญาชนจีนกลุ่มอนุรักษนิยมที่ออกมาเคลื่อนไหวทางวิชาการในยุคสาธารณรัฐ (中華民國 Republic of China) อันเป็นเวลาที่สังคมจีนมีการเคลื่อนไหวล้มล้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนอย่างถอนรากถอนโคนและรณรงค์ให้นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้แทนที่ ซึ่งปัญญาชนกลุ่มอนุรักษนิยมไม่เห็นด้วยกับท่าทีดังกล่าว จึง

¹ Song Zhiming 宋志明《現代新儒學的走向》，北京師範大學出版社 2009 年，26。

² Yu Yingshi 余英時《現代儒學論》，上海人民出版社 2010 年，154-155。

พยายามแสวงหาแนวคิดและทฤษฎีตลอดจนหลักปรัชญาต่างๆ มาใช้ยืนยันคุณค่าความสำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อให้มีพลังเพียงพอยืนหยัดอยู่ต่อไปได้

กลุ่มที่สาม เป็นการนิยามความหมายโดยบรรดานักวิชาการระดับสากล มองว่า “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” หมายถึง กลุ่มนักวิชาการได้วันและฮ่องกง ที่ร่วมกันออกแถลงการณ์ร่วมด้วยการประเมินคุณค่าใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน (為中國文化敬告世界人士的宣言 **A Manifesto on the Reappraisal of Chinese Culture**) ในปี ค.ศ.1958 เนื่องจากนักวิชาการระดับสากลยอมรับว่า แถลงการณ์ดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนของแนวคิดสำนักขงจื้อ เพราะหนึ่งในสาระสำคัญคือ การยอมรับในข้อดีของแนวคิดสำนักขงจื้อ และเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเปิดรับอุดมการณ์ตะวันตก โดยเฉพาะ แนวคิดวิทยาศาสตร์และแนวคิดประชาธิปไตย มาใช้เป็นฐานคิดในการพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาสาระของแนวคิดสำนักขงจื้อให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทสังคมสมัยใหม่

การพิจารณาข้อถกเถียงทางวิชาการข้างต้น พอจะช่วยให้เห็นได้ว่า “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ยังมีความไม่ชัดเจน ทั้งในแง่นิยามความหมายและจุดเริ่มต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาที่ถกเถียงอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาให้ถึงที่สุดแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ประเด็นหนึ่งที่ทั้งสามกลุ่มยอมรับร่วมกัน คือ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เป็นกลุ่มนักวิชาการที่มีความพยายามที่จะธำรงรักษาแนวคิดสำนักขงจื้อให้คงอยู่ต่อไป มีจุดเริ่มต้นในช่วงที่สังคมจีนเต็มไปด้วยปัญหาความวุ่นวาย ทางการเมือง และเผชิญหน้ากับแรงเสียดทานที่เป็นผลพวงจากอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตกที่แพร่หลายสู่สังคมจีน โดยเฉพาะหลังราชวงศ์ชิงล่มสลายลง

บทความนี้เป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ว่ามีการก่อตัวและพัฒนารูปแบบอย่างไร และควรมีความหมายว่าอย่างไร

2. สถานภาพของแนวคิดสำนักขงจื้อหลังการล่มสลายของราชวงศ์ชิง

การปฏิวัติซินไฮ่ ถือเป็นจุดสิ้นสุดของระบอบจักรพรรดิเจ้าที่ปกครองแผ่นดินจีนยาวนานหลายพันปี และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการเมืองสมัยใหม่ตามแนวคิดตะวันตกอีกด้วย แต่การสถาปนาระบอบการปกครองใหม่หรือระบอบสาธารณรัฐก็ไม่ได้ส่งผลให้สังคมจีนโดยรวมเกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากวัฒนธรรมทางความคิดของผู้คนในสังคมยังไม่เปลี่ยนแปลง ชาวบ้านโดยทั่วไปซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม ไม่ได้ให้ความสนใจการปฏิวัติในครั้งนี้มากนักและยังคงมีวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่ในกรอบจารีตธรรมตามขนบวัฒนธรรมขงจื้อดังเช่นเมื่อครั้งยังมีองค์จักรพรรดิปกครองอยู่เช่นเดิม¹

เมื่อการโค่นล้มระบอบจักรพรรดิเจ้าและดำเนินรูปแบบการปกครองบริหารบ้านเมืองตามแบบรัฐสมัยใหม่ ไม่อาจนำพาจีนไปสู่การเป็นชาติที่เข้มแข็งมั่นคงได้ ปัญญาชนจีนจึงเริ่มหันกลับมาตั้งคำถามต่ออนาคตของประเทศชาติอย่างจริงจัง ประกอบกับบรรยากาศที่เปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ เป็นปัจจัยให้บรรดาปัญญาชนที่มีโอกาสเดินทางไปศึกษาในโลกตะวันตกเผยแพร่แนวคิดตะวันตกสมัยใหม่ ผ่านผลงานการแปลงานวรรณกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดตะวันตกสมัยใหม่ เช่น แนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism) หลักปรัชญาชีวิต (Philosophy of Life) แนวคิดอนาธิปไตย (Anarchism) แนวคิดสังคมนิยม (Socialism) แนวคิดจินตนิยม (Romanticism) แนวคิดจิตนิยม (Idealism) และแนวคิดสูญนิยม (Nihilism)² เป็นต้น วงวิชาการจีนมีการประชันทางความคิด เกิดถกเถียงแลกเปลี่ยนและ แดกประเด็นองค์ความรู้สมัยใหม่กัน อย่างกว้างขวาง เพื่อร่วมกันแสวงหาหนทางนำพาจีนไปสู่การเป็นชาติที่เข้มแข็งมั่นคงและมั่งคั่ง

¹ Zhang Lizhu 張麗珠 《中國哲學史三十講》，北京師範大學出版社 2010 年，401。

² Tu Weiming 杜維明 《道·學·政·輪儒家知識分子》，生活·讀書·新知三聯書店 2013 年，191 - 192。

ปัญญาชนจีนจำนวนมากมองเห็นว่า เหตุปัจจัยของความอ่อนแอของชนชาติจีนนั้น มิได้อยู่ที่รูปแบบการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจ หรือด้านการทหารเท่านั้น หากแต่เป็นเพราะผู้คนในสังคมยังคงยึดติดกับกรอบวัฒนธรรมทางความคิดแบบเดิมๆ ที่ล่าหลังไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไป เป็นอุปสรรคสำคัญที่คอยอุดร้งมิให้จีนพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ได้¹ บรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้าที่ได้รับอิทธิพลความคิดจากแนวคิดตะวันตก เช่น เฉินตูซิว (陳獨秀) หูซื่อ (胡適) หลู่ซวิน (魯迅) เป็นต้น ได้ตั้งข้อสงสัยและวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าและบทบาทของวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน โดยเฉพาะแนวคิดสำนักขงจื้ออย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่เห็นกันว่าเป็นอุปสรรคขัดขวางการนำพาชาติไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ก็คือ แนวคิดสำนักขงจื้อขัดแย้งกับบริบทสังคมปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง เพราะก่อตัวขึ้นในสังคมเกษตรแบบศักดินา หลักการและแนวคิดปฏิบัติจึงเน้นไปที่การมีสำนึกหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมและครอบครัวเป็นสำคัญ ปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้ามองว่า หลักการ “สายสัมพันธ์หลักทั้งสาม” หรือ “ซานกัง” (三綱 Three Bonds) ที่ถูกสังเคราะห์ขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ฉิน อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร เจ้าและบริวาร และสามีและภรรยา มีส่วนทำให้วัฒนธรรมจีนขาดแคลนมิติ “ตัวตน” หรือ “ปัจเจกภาวะ” เพราะระบบมนุษยสัมพันธ์ดังกล่าวให้น้ำหนักไปที่อำนาจเด็ดขาดขององค์จักรพรรดิ และหัวหน้าครอบครัว หรือ บิดาและสามีเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวาง การพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคล ส่งผลให้ชาวจีนขาดสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน ตลอดจนไม่มีความมั่นใจในตัวเอง²

เมื่อเห็นว่าวัฒนธรรมขงจื้อ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่มีมุ่งเน้นการมีสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันเป็นพื้นฐาน บรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้าจึงเกิดท่าทีที่เป็นปฏิปักษ์ต่อวัฒนธรรมจีนเดิมอันมีแนวคิดสำนักขงจื้อเป็นแก่นกลางอย่างรุนแรง

¹ Cai Renhou 蔡仁厚 《儒學傳統與時代》，河北人民出版社 2001 年，143。

² Wang Zeying 王澤應 《現代新儒家倫理思想研究》，湖南師範大學出版社 1997 年，10。

และเห็นว่าจำเป็นจะต้องล้มล้างให้สิ้น มีการผลิตผลงานทางวรรณกรรมและก่อตั้งวารสารซินชิงเหนียน (新青年) ขึ้น เพื่อใช้เป็นเวทีโจมตีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติจีน รวมทั้งประติขั้ววลีที่ว่า “ล้มล้างแนวคิดแบบขงจื้อ” (打倒孔家店) ขึ้น เพื่อปลุกเร้าชาวจีนให้ต้องการความเปลี่ยนแปลง ปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้ายังรณรงค์เรียกร้องให้สังคมจีนนำเอาอุดมการณ์แบบตะวันตก เช่น แนวคิดประชาธิปไตย และ วิถีคิดแบบมีเหตุผลมีผลแบบวิทยาศาสตร์ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมาใช้แทนที่

จะเห็นได้ว่า ความอ่อนแอของชนชาติจีนที่เกิดขึ้น รวมทั้งองค์ความรู้สมัยใหม่ที่เผยแพร่สู่สังคมจีน เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ปัญญาชนจีนเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของแนวคิดสำนักขงจื้อในสังคมสมัยใหม่ และเมื่อเห็นว่าแนวคิดสำนักขงจื้อเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ก็มีการเคลื่อนไหวล้มล้างแนวคิดสำนักขงจื้อ สถานภาพของแนวคิดสำนักขงจื้อหลังการล่มสลายของราชวงศ์ชิงจึงถูกทำลายอย่างรุนแรง

3. ปฏิกริยาของปัญญาชนจีนกลุ่มอนุรักษ์นิยม

ความวุ่นวายภายในประเทศจีนหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และกระแสวิพากษ์อย่างรุนแรงของบรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้า นำไปสู่การประชันทางความคิดในทางวิชาการขึ้น กล่าวคือ บรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มอนุรักษ์นิยมได้ออกมาแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับการล้มล้างวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างถอนรากถอนโคนเพื่อเอาอุดมการณ์แบบตะวันตกมาใช้แทนที่ แต่กลับมองว่า แต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความถูกต้องเหมาะสมกับบริบททางสังคมนั้นๆ และแนวคิดสำนักขงจื้อมิใช่เป็นเพียงสถาบันทางการปกครองบริหารบ้านเมืองเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเสมือนวัฒนธรรมทางความคิดที่สะท้อนถึงจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ของชนชาติจีน อันมีส่วนสำคัญในการช่วยผูกค้ำชูให้สังคมจีนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมเกลียวพอสมควรยาวนานหลายพันปี

เหลียงฉีเซา (梁啟超) เป็นผู้ปลุกกระแสอนุรักษนิยมขึ้นในสังคมจีน โดยในปี ค.ศ. 1920 เขาได้นำเสนอบทความเล่าถึงประสบการณ์การเดินทางเยือนประชาคมยุโรปหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 (歐游心影錄) บทความดังกล่าว เหลียงฉีเซาพยายามชี้ให้เห็นถึงภัยอันตรายของวัฒนธรรมตะวันตก ที่แม้จะช่วยผลักดันให้สังคมมนุษยชาติเกิดการพัฒนาภายในเวลาอันรวดเร็วก็จริง แต่ก็นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมายด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก สภาพสังคมบ้านเมืองที่ล่มสลายจากผลของสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงภัยอันตรายอันเกิดจากเชื่อมั่นในอำนาจไร้ขีดจำกัดของวิทยาศาสตร์มากเกินไป¹

เหลียงฉีเซาไม่เห็นด้วยกับบรรดาปัญญาชนจีนกลุ่มก้าวหน้าที่ต้องการล้มล้างวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างถอนรากถอนโคนและนำเอาอุดมการณ์ตะวันตกมาใช้แทนที่ แต่เขาก็ไม่ปฏิเสธการเปิดรับและเรียนรู้จากอารยวิทยาจากโลกตะวันตก โดยเรียกร้องให้สังคมจีนหันกลับมาเร่งศึกษาทบทวนประเมินค่าข้อดีข้อเสียของวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมตะวันตกอย่างจริงจัง เพื่อร่วมกันสรรค์สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประเทศชาติอย่างยั่งยืน

บทความของเหลียงฉีเซา ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพิจารณาข้อดีข้อเสียของวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมจีนในทางวิชาการอย่างจริงจัง ขณะเดียวกันยังมีส่วนผลักดันให้เกิดกระแสอนุรักษนิยมที่อภิปรายคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรมความคิดจีนอีกด้วย ทั้งนี้ มีวารสารเสวียเหิง (學衡) เป็นเวทีเผยแพร่องค์ความรู้ที่สำคัญ

ต่อมาในปี ค.ศ. 1921 เหลียงชู่หมิง ก็ได้ออกมายืนยันคุณค่าความสำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อ ด้วยการนำเสนอบทความชื่อ “เปรียบเทียบปรัชญาวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตก (東西文化及其哲學)” ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมสำคัญของโลก 3 วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมอินเดีย และชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมจีนมีคุณค่าความสำคัญมิได้ยิ่งหย่อนไปกว่าวัฒนธรรมอื่น เพราะไม่เพียงแต่

¹ Liang Qichao 梁啟超《梁啟超選集》，上海人民出版社 1984 年，724。

เหมาะสมกับบริบทและสภาพความเป็นจริงของสังคมจีนเท่านั้น แต่ยังเป็นจิตวิญญาณและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในวัฒนธรรมจีนอีกด้วย

นอกจากนี้ เหลียงชู่หมิงยังเชื่อมั่นว่า ชาติบ้านเมืองจะไม่มีวันมั่นคงปลอดภัยและเข้มแข็งได้ หากไม่มีการฟื้นฟูระบบคุณธรรมจริยธรรมของแนวสำนักขงจื้อให้กลับมามีบทบาทชี้นำสังคม ในอนาคตของมนุษยชาติจำเป็นจะต้องอาศัยหลักมนุษยธรรม หรือ “เหริน” ของแนวคิดสำนักขงจื้อ เป็นหลักจริยธรรมสำคัญในการชี้นำสังคมสมัยใหม่

ความสำคัญของเหลียงชู่หมิงมิได้อยู่ที่การสร้างระบบเหตุผลให้แก่วัฒนธรรมจีนเท่านั้น แต่ยังนำเสนอวิธีศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อในบริบทสังคมปัจจุบันด้วย แต่เดิมนั้น การศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อถูกจัดวางอย่างแนบแน่นกับระบบการสอบเข้ารับราชการเป้าหมายการศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อของชาวจีนจึงอยู่ที่การแสวงหาความก้าวหน้าของชีวิต ด้วยการเข้าไปมีบทบาททางการปกครองบริหารบ้านเมืองเป็นสำคัญ แต่เมื่อระบอบจักรพรรดิเจ้าล่มสลายลง รูปแบบการศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อแบบดั้งเดิมไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป เหลียงชู่หมิงจึงพยายามปรับเปลี่ยนวิธีศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อเสียใหม่ โดยชี้ว่าแนวคิดสำนักขงจื้อมีความเป็นหลักปรัชญาชีวิต (人生哲學 Philosophy of Life) อยู่ การศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อในเชิงปรัชญา (Philosophy) จะเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ให้แนวคิดสำนักขงจื้อสามารถยังคงยืนหยัดอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่

นักวิชาการกลุ่มอนุรักษนิยมอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญคือ สยงสือลี่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธปรัชญา แต่ภายหลังได้คล้อยตามความคิดของเหลียงชู่หมิง และหันมาสนใจมาศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อแทน สยงสือลี่ได้อาศัยองค์ความรู้ทางพุทธปรัชญามาใช้พัฒนาตีความอภิปรัชญาขงจื้อใหม่ในสมัยช่งและหมิงให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันมากขึ้น และพยายามยืนยันว่าคุณค่าของมนุษยธรรม หรือ “เหริน” มีอยู่จริง เป็นเสมือนแก่นแท้จิตของมนุษย์ (本心) เข้าบ่งบอกถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

แนวคิดอนุรักษนิยมของเหลียงฉีเซา วิธีศึกษาแนวคิดสำนักขงจื้อของเหลียงชู่หมิง และการตีความปรัชญาขงจื้อใหม่สมัยราชวงศ์ซ่ง-หมิงของสยงสีอี่ กระตุ้นปัญญาชนจีนรุ่นหลังให้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อในฐานะวัฒนธรรมทางความคิดของชนชาติจีนอย่างต่อเนื่องให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ของการแสวงหาทางดำรงรักษาคุณค่าวัฒนธรรมทางความคิดของชนชาติจีนให้ดำรงคงอยู่ต่อไปได้อย่างสมภาคภูมิ

หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนสถาปนาอำนาจทางการเมืองได้แล้ว กิจกรรมการเคลื่อนไหวของบรรดาปัญญาชนกลุ่มอนุรักษนิยมในแผ่นดินจีนก็ต้องหยุดชะงักลง กระนั้นก็ตาม ความพยายามที่จะสืบสานขบวนการดังกล่าว ก็ยังดำเนินต่อไป โดยบรรดาลูกศิษย์ของสยงสีอี่ที่อพยพออกนอกแผ่นดินจีน

4. การก่อตัวของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่”

ขณะที่การศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อในจีนแผ่นดินใหญ่มีอาจคงอยู่ต่อไปได้หลังการขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ที่เกาะไต้หวันและฮ่องกงยังคงสืบสานมรดกทางปัญญาของชนชาติจีนกระแสนี้เอาไว้ บรรดาลูกศิษย์ของสยงสีอี่ ได้แก่ ถึงจวินอี่ (唐君毅) สี่ว์ฟูกวน (徐復觀) และโหมวจงซาน (牟宗三) ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการสืบสานวัฒนธรรมทางความคิดสายนี้

หลังการอพยพออกจากแผ่นดินจีน ถึงจวินอี่ สี่ว์ฟูกวน และโหมวจงซาน ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อวงการการศึกษาไต้หวันและฮ่องกง โดยเริ่มต้นจากการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาจีน มหาวิทยาลัยตงไท่ (東海大學) ในระหว่างนั้นทั้งสามยังได้ร่วมกับนักวิชาการในฮ่องกง อันได้แก่ เฉียนมู่ (錢穆) และจิ้งพีเจี่ย (張丕介) ก่อตั้งสถาบันศิลปศาสตร์และพาณิชย์ศาสตร์แห่งเอเชียภาคค่ำ (亞洲文商專科夜校 The Asia Evening College of Arts and Commerce) ขึ้นด้วย¹

¹ Zheng Jiadong 鄭家棟 《現代新儒學概論》，廣西人民出版社 1990 年，289。

ในช่วงแรกเริ่ม สถาบันศิลปศาสตร์และพาณิชยศาสตร์แห่งเอเชียภาคค่ำ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อแก้ไขปัญหาวุฒิการศึกษาของนักเรียนที่ย้ายมาจากแผ่นดินใหญ่ แต่ด้วยอุดมการณ์ที่ต้องการสืบสานวัฒนธรรมทางความคิดของชนชาติจีนของถังจวินอ๋อ ในปี ค.ศ.1950 สถาบันดังกล่าวจึงพัฒนาขึ้นเป็น “วิทยาลัยนิวเอเชีย” (新亞書院 New Asia College) ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมจีน เช่น วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษาจีน เป็นต้น ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในฮ่องกง ตลอดจนองค์กรชั้นนำระดับโลก วิทยาลัยนิวเอเชียมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี ค.ศ.1963 ก็ได้รับการสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยภาษาจีนแห่งฮ่องกง (香港中文大學 The Chinese University of Hong Kong) เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาวิจัยและแลกเปลี่ยนทัศนะทางด้านวัฒนธรรมจีนระดับนานาชาติของนักวิชาการชาวจีนกับนักวิชาการระดับสากล

นอกจากการก่อตั้งศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมจีนแล้ว ในปี ค.ศ.1949 สี่ว์ฟูกวนยังใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวก่อตั้งวารสารรายปักษ์ชื่อ “ประชาธิปไตยปริทัศน์” (民主評論) ขึ้น เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมจีน และด้วยความร่วมมือของบรรดานักคิดนักวิชาการสำคัญด้านวัฒนธรรมจีนทั้งในฮ่องกงและไต้หวัน จึงเกื้อหนุนให้วารสาร “หมินจู่ผิงลุ่น” เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการจีนโพ้นทะเลและระดับสากลภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว เป็นเสมือน “เครือข่ายวิชาการด้านวัฒนธรรมจีนศึกษา” ที่สำคัญแห่งหนึ่งของยุคสมัยนั้น¹

พร้อมกันนั้น ถังจวินอ๋อ สี่ว์ฟูกวน และโหมวจงซาน ยังผลิตผลงานทางวิชาการ ตลอดจนตำราตำราเกี่ยวกับแนวคิดสำนักขงจื้อออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการอธิบายแนวคิดสำนักขงจื้อใหม่สมัยราชวงศ์ซ่ง-หมิง ให้มีสาระสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทสังคม

¹ Song Zhiming 宋志明 《現代新儒學的走向》，北京師範大學出版社 2009 年，21。

ปัจจุบัน ผลงานของทั้งสามมีอิทธิพลอย่างมากต่อทั้งชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล และวงวิชาการระดับโลก ถือเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ผู้ศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อทั้งหลายจำเป็นต้องอ่าน

อย่างไรก็ตาม การมีโอกาสแลกเปลี่ยนกับวงวิชาการตะวันตก ทำให้นักวิชาการทั้งสามเห็นว่านักวิชาการในโลกตะวันตกยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับแนวคิดสำนักขงจื้ออยู่อีกมาก เพราะหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง วงวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่ก็ยุติการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับโลกภายนอก บรรดานักวิชาการตะวันตกจึงไม่อาจเข้าถึงข้อมูลของผืนแผ่นดินจีนได้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนในวงวิชาการตะวันตกจึงมีข้อจำกัดโดยมักอิงอาศัยองค์ความรู้จากเพียง 3 แหล่ง คือ บันทึกลงของบาทหลวงมิชชันนารีที่เคยมาเผยแพร่ศาสนาในประเทศจีน งานวิจัยของนักวิชาการด้านจีนศึกษา และงานวิจัยของนักประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่¹ แหล่งความรู้ทั้งสาม นอกจากจะขาดความสมบูรณ์รอบด้านแล้ว ในบางครั้งยังก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อแนวคิดสำนักขงจื้ออีกด้วย

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวกระตุ้นให้ ทั้งสามตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในวงวิชาการตะวันตก และในปี ค.ศ.1958 ถึงจวินอี้ สี่ว์ฟูกวน และโหมวจงชาน จึงร่วมกับบังจวินไม่ ออกแถลงการณ์ร่วมว่าด้วยการประเมินคุณค่าใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน (為中國文化敬告世界人士的宣言 A Manifesto on the Reappraisal of Chinese Culture) เพื่อชี้ให้เห็นว่า แม้ในปัจจุบันแนวคิดสำนักขงจื้อ วัฒนธรรมทางความคิดของจีนจะยัง “ป่วย” อยู่ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นวัฒนธรรมสำคัญของโลกที่ยังไม่ “ตาย” และสามารถสร้างคุณูปการให้แก่มนุษยชาติได้ การศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อจึงควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความเคารพ” และ “ความเข้าใจ” ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ พร้อมกันนั้น แถลงการณ์ฉบับดังกล่าวยังยอมรับด้วยว่า แนวคิดสำนักขงจื้อมีข้อจำกัดอยู่อีกมากและจะต้องอาศัยความรู้จากตะวันตกมาใช้ปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปในสังคมสมัยใหม่

¹ Lin Anwu 林安梧 《儒學革命：從新儒學到后新儒學》，商務印書館 2011 年，32–33。

ตันซอฮุน (Tan Sor-Hoon) แห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แลกเปลี่ยนการร่วมฉบับนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เพราะถือเป็นจุดเปลี่ยนทางความคิดที่สำคัญของแนวคิดสำนักขงจื้อ กล่าวคือ วงวิชาการระดับสากลถือว่า แลกเปลี่ยนการร่วมฉบับดังกล่าว เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มทางวิชาการในนาม “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” อันมีเจตนารมณ์ที่จะธำรงรักษาแนวคิดสำนักขงจื้อให้อยู่ในสังคมจีนต่อไป ด้วยการ เปิดรับองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากโลกตะวันตก เช่น “แนวคิดประชาธิปไตย” และ “การคิดแบบมีเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์” มาใช้เป็นฐานคิดในพัฒนาปรับขยายและตีความแนวคิดสำนักขงจื้อ¹ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ในทัศนะของนักวิชาการตะวันตกจึงหมายถึง กลุ่มทางวิชาการของสี่รัฐฟูกวนและถึงจวินอี้ ตลอดจนโหมวจงชานเป็นสำคัญ

ซ่งจื่อหมิง (宋志明 Song Zhiming) แห่งมหาวิทยาลัยประชาชนจีน (中國人民大學 Renmin University of China) ได้ศึกษาพัฒนาการ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” และวิเคราะห์ว่า การก่อตั้งวิทยาลัยนิวเอเชีย และการจัดตั้งวารสารรายปักษ์ “หมินจูฝิงลุ่น” ตลอดจนการออกแถลงการณ์ร่วมว่าด้วยการประเมินคุณค่าใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ได้รับความสนใจ และเริ่มเป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการจีนโพ้นทะเล และวงวิชาการระดับสากล ในฐานะกลุ่มทางวิชาการที่สำคัญ²

แม้ถึงจวินอี้ สี่รัฐฟูกวน และโหมวจงชานจะตระหนักถึงความจำเป็นในการเปิดรับองค์ความรู้จากตะวันตกมาใช้ปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อ แต่เมื่อพิจารณาให้ถึงที่สุดแล้ว นักวิชาการทั้งสามก็ยังไม่ได้อธิบายตีความเนื้อหาสาระทางปรัชญาสมัยใหม่ขึ้นมาแต่อย่างใด ดังความเห็นของหลี่เจ้อโฮ่ว (李澤厚) แห่งมหาวิทยาลัยโคโลราโด (University of

¹ Tan Sor-Hoon, “Modernizing Confucianism and ‘New Confucianism’”, in *the Cambridge Companion to Modern Chinese Culture* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 142.

² Song Zhiming 宋志明 《現代新儒學的走向》，北京師範大學出版社 2009 年，20— 21。

Colorado) ที่มองว่า “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ยังคงล้มเหลวอยู่ไม่ว่าจะในเชิงทฤษฎีหรือในเชิงปฏิบัติ¹ เนื่องจากยังคงมุ่งความสนใจไปที่การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาในเชิงอภิปรายมาตั้งแต่ต้นแนวคิดสำนักขงจื้อใหม่สมัยราชวงศ์ชิง-หมิงอยู่ และยังมิได้พัฒนาปรับปรุงหรือตีความแนวคิดสำนักขงจื้อด้วยฐานคิดทางตะวันตกขึ้นมาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของถังจวินอี สีว์ฟู่กวน และโหมวจงซาน ได้ช่วยบุกเบิกและวางรากฐานการศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อในทางวิชาการอย่างมาก ไม่เพียงแต่เปิดเวทีในการศึกษาวิจัยและผลิตผลงานวิชาการสำคัญจำนวนมากเท่านั้น แต่ยังผลิตนักวิชาการจีนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมความคิดจีนออกมาอีกด้วย นักวิชาการจีนรุ่นใหม่เหล่านี้ต่อมาได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อและคอยผลักดัน “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” อยู่ในปัจจุบัน

5. “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ในปัจจุบัน

ซีหลิวฉิน (奚劉琴) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ในปัจจุบันและตั้งข้อสังเกตว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมวัฒนธรรมหลังทศวรรษที่ 1980 ช่วยเกื้อหนุนให้กิจกรรมการปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อของบรรดานักวิชาการจีนโพ้นทะเลเกิดการขยับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงและมีเนื้อหาสาระทางปรัชญาที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ² อาจแบ่ง “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ในปัจจุบันออกเป็น 3 ส่วนสำคัญคือ

5.1 วงวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่

หลังการดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ในปี ค.ศ.1978 ท่าทีผ่อนคลายของพรรคคอมมิวนิสต์ต่อการแสดงวิสัยทัศน์เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติจีน

¹ Li Zehou 李澤厚, 《說儒四期》, 載《歷史本體論·己卯五說》, 生活·讀書·新知三聯書店 2009 年, 132.

² Xi Liuqin 奚劉琴 《第三代新儒家的儒學詮釋與創新: 以成中英、杜維明、劉淑賢、蔡仁厚為例》, 中國社會科學出版社 2011 年 7.

กำหนดให้วงวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่กลายเป็นเวทีในการศึกษาวิจัย “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ที่สำคัญ โดยในช่วงเดือนตุลาคม ปี ค.ศ.1986 รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาทางมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ห้าปี (中國國家社會科學五年計劃 The Five-Year Plan for The Social Sciences) ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 ให้การศึกษาวิจัย “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีกรอบระยะเวลา 10 ปี¹

นอกจากนี้ ได้มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการว่าด้วย “กระแสขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” (現代新儒家思潮) ขึ้นเป็นครั้งแรก ในวันที่ 9 - 12 กันยายน ค.ศ.1987 ณ เมืองอู่ฮั่น สาธารณรัฐประชาชนจีน การประชุมสัมมนาดังกล่าว มีการแลกเปลี่ยนทัศนะและอภิปรายถกเถียงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” เช่น นิยามความหมาย จุดเริ่มต้น หรือแม้กระทั่งบุคคลที่จัดว่าเป็น “นักวิชาการขงจื้อสมัยใหม่” แม้ถึงที่สุดแล้วจะไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้ก็ตาม² แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญซึ่งกระตุ้นให้บรรดานักวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่สนใจศึกษาวิจัย “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” อย่างจริงจัง

บรรดานักวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่ ไม่เพียงแต่จะมีการศึกษารวบรวม และเผยแพร่ผลงานของนักวิชาการขงจื้อสมัยใหม่นอกแผ่นดินจีนอย่างเป็นระบบเท่านั้น แต่ยังสนใจเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ด้วย ตัวอย่างเช่น เฝิงไห่ยวหลาน (馮友蘭) แห่งมหาวิทยาลัยปักกิ่ง ที่ให้น้ำหนักกับสังเคราะห์แนวคิดสำนักขงจื้อเข้ากับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ทั้งยังอธิบายแนวคิดสำนักขงจื้อใหม่ให้มีความเป็นเหตุเป็นผล และสามารถเข้าใจได้ด้วยมุมมองของผู้คนในปัจจุบัน แนวการอธิบายของเฝิงไห่ยวหลายเป็นที่แพร่หลาย และมีอิทธิพลอย่างมากในหมู่นักวิชาการตะวันตก

¹ Song Zhiming 宋志明《現代新儒學的走向》，北京師範大學出版社 2009 年，26。

² โปรดดูตัวอย่างข้อถกเถียงในสรุปผลการประชุมสัมมนาทางวิชาการว่าด้วยกระแส “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ครั้งแรก ใน Zhong Gui 鍾桂《“現代新儒家思潮” 首次學術會議簡況》，載《浙江學刊（雙月刊）》1988 年 1 期，127。

5.2 วงวิชาการจีนโพ้นทะเล

สำหรับวงวิชาการจีนโพ้นทะเล การเคลื่อนไหวของโหมงวงซาน ถึงจวินอ๋ และสิ่วฟู กวน ได้กระตุ้นให้บรรดาปัญญาชนจีนรุ่นใหม่คงเชื่อมั่นและศรัทธาในแนวคิดสำนักขงจื้ออย่าง ไม่เสื่อมคลาย และก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในฐานะนักวิชาการขงจื้อสมัยใหม่ อันได้แก่ ตู๋ เหวยหมิง (杜維明) หลิวซูเซี่ยน (劉述先) อี้ว๋อิงสี่อ และเฉิงจงอิง (成中英) ปัญญาชนเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาในโลกตะวันตกมาเป็นอย่างดี จึงมีมุมมองที่มีความเป็นสากลตามแบบนักวิชาการสมัยใหม่ แนวทางการศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อจึงมีทิศทางที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก นอกจากจะเริ่มอาศัยระเบียบวิธีวิจัยของตะวันตกมาใช้ ศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อแล้ว ยังมีการเปิดรับแนวคิด ทฤษฎี และหลักปรัชญาสมัยใหม่ ต่างๆ มาเป็นพื้นฐานในพัฒนาปรับปรุงตีความเนื้อหาสาระของแนวคิดสำนักขงจื้อให้มีความสมสมัยและเท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

ตู๋เหว่ยหมิง ได้ให้น้ำหนักกับการนำแนวคิดสำนักขงจื้อสนทนาแลกเปลี่ยนกับคุณค่าต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมนุษยนิยมแห่งยุคกรุงแจ้งเพื่อพัฒนาปรับปรุงหลักการทำความเข้าใจคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของแนวคิดสำนักขงจื้อให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและเป็นสากล สามารถเป็นหลักจริยศาสตร์สำหรับแสวงหาคูณค่าและความหมายแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้คนในสังคมปัจจุบันได้

หลิวซูเซี่ยน ได้ให้น้ำหนักกับการอธิบายตีความระบอบอภิปรัชญาของแนวคิดสำนักขงจื้อใหม่ในสมัยราชวงศ์ช่งและหมิง โดยเฉพาะ ประเด็นสัมพันธ์ภาวะระหว่าง “กฎจักรวาล” หรือ “หลี่” (理) กับสรรพสิ่งต่างๆ ด้วยมุมมองปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาสาระทางอภิปรัชญาของแนวคิดสำนักขงจื้อให้สามารถสนทนาแลกเปลี่ยนกับศาสนาเอกเทวนิยมสำคัญของโลกได้¹

¹ Liu Shuhsien 劉述先 《當代儒學精神性之傳承與開拓》，載《當代儒學與精神性》，廣西師範大學出版社 2009 年，12。

อ้ออิงสื่อ ได้ให้นำหนักกับการศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อด้วยมุมมองทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อแสวงหาและทำความเข้าใจสิ่งที่แนวคิดสำนักขงจื้อสามารถสร้างคุณูปการให้แก่สังคมปัจจุบัน

เล็งจงอิง ได้ให้นำหนักกับอภิปรัชญาทางตะวันตก โดยเฉพาะศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutics) มาใช้อรรถาธิบายแนวคิดสำนักขงจื้อในประเด็นปัญหาทางภววิทยาให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น¹

5.3 วงวิชาการตะวันตก

นอกจากนี้การเคลื่อนไหวพัฒนาปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อของบรรดานักวิชาการขงจื้อสมัยใหม่ ยังมีส่วนกระตุ้นให้นักวิชาการประจำวิทยาลัยเทววิทยาแห่งมหาวิทยาลัยบอสตัน (Boston University School of Theology) คือ โรเบิร์ต เนวิลล์ (Robert Neville) และ จอห์น เบอรัธรอง (John Berthrong) สนใจเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ด้วย โดยกลุ่ม “นักวิชาการขงจื้อแห่งบอสตัน” (Boston Confucianism) ถือเป็นตัวอย่างในการผลักดันให้การศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อให้มีความเป็นสากล ซึ่งเป็นการปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าการศึกษาและเข้าถึงแนวคิดสำนักขงจื้อได้จำเป็นจะต้องอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมจีนเท่านั้น

นักวิชาการขงจื้อแห่งบอสตัน แบ่งการศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อออกเป็น 2 สาย คือ สายทางเหนือของแม่น้ำซาลส์ (Charles River) เน้นศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อสายเมิ่งจื้อและหวังหย่งหมิงเป็นสำคัญ มีตู้เหวยหมิงและมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเป็นศูนย์กลาง

---

¹ Liu Shuxian 劉述先 《倫儒家哲學的三個大時代》，貴州人民出版社 2009 年，207。

และสายทางใต้ของแม่น้ำฮาลส์ เน้นศึกษาวิจัยแนวคิดสำนักขงจื้อสายสวินจื่อและจูซีเป็นสำคัญ มีมหาวิทยาลัยบอสตันเป็นศูนย์กลาง¹

แม้ว่าบรรดานักวิชาการขงจื้อแห่งบอสตันจะเป็นคริสต์ชนที่ยึดถือและปฏิบัติตามวัตรปฏิบัติของคริสต์ศาสนาอย่างเคร่งครัดก็ตาม แต่ก็สมานานในแนวคิดสำนักขงจื้อด้วยเช่นกัน เนื่องจากเชื่อมั่นว่าแนวคิดสำนักขงจื้อมิได้เป็นเพียงวัฒนธรรมความคิดของตะวันออกเท่านั้น หากแต่เป็นองค์ความรู้ทางปัญญาสำคัญของมนุษยชาติที่มีพลังสามารถเกื้อหนุนวัฒนธรรมตะวันตกได้² นักวิชาการขงจื้อแห่งบอสตันจึงนำแนวคิดสำนักขงจื้อสนทนาแลกเปลี่ยนทางปัญญากับแนวคิดและวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะคริสต์ศาสนาและองค์ความรู้ทางเทววิทยาของตะวันตก เพื่อพัฒนาปรับปรุงแนวคิดสำนักขงจื้อในมิติตัวตนและมิติตามเชื่อในหลักอุตรภาวะให้เป็นระบบและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นักวิชาการขงจื้อแห่งบอสตัน ยังมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ แนวคิดสำนักขงจื้อเป็นประเด็นทางวิชาการสำคัญในวงวิชาการอเมริกัน ดังจะเห็นได้จากเมื่อเนวิล รับตำแหน่งเป็นประธานสมาคมวิชาการศาสนาอเมริกัน (The American Academy of Religion) เขาได้พยายามผลักดันให้การศึกษาวิจัยปรัชญาตะวันออกเป็นประเด็นการวิจัยที่สำคัญของวงวิชาการอเมริกัน ทั้งยังเสนอให้ยกสถานะของขงจื้อ เมิ่งจื่อ สวินจื่อ จูซี และหวังหย่งหมิง ให้มีความสำคัญเช่นเดียวกับอริสโตเติลและเพลโต ตลอดจนรณรงค์ให้คัมภีร์หลุนอี่วี่เป็นหนังสือความรู้พื้นฐานที่อเมริกันชนควรอ่านในเวลาเดียวกัน ยังพยายามอภิปรายเสนอแนวคิดสำนักขงจื้อเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาทางปรัชญาของโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะ มิตติ “ตัวตน” ของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็น “ตัวตน” ที่แบ่งแยกชัดเจนระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่

¹ Robert Cumming Neville, *Boston Confucianism: Portable Tradition in the Late - Modern World* (New York: State University of New York Press, 2000), XXV.

² Harvard - Yenching Institute 哈佛燕京學社 (主編), 《波士頓的儒家》, 江蘇教育出版社 2009 年, 1.

สาธารณะให้สามารถขยายไปสู่ “ตัวตน” แบบแนวคิดสำนักขงจื้อ ที่มีได้แยกต่างหากจากสังคมและมีสำนึกในหน้าที่ที่ปัจเจกชนพึงรับผิดชอบต่อสังคม¹

จะเห็นได้ว่า หลังทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงการเมืองเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีส่วนผลักดันให้ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” มีการขยับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไป และมีได้มีปณิธานอยู่ที่การยืนยันคุณค่าของวัฒนธรรมความคิดดั้งเดิมของชนชาติจีน หรือเป็นเพียงกิจกรรมของบรรดานักวิชาการได้หวั่นหรือฮ่องงอีกต่อไป หากแต่เป็นภารกิจที่ทุกภาคส่วนในสังคมพหุวัฒนธรรม ทั้งวงวิชาการจีนแผ่นดินใหญ่ และจีนโพ้นทะเล ตลอดจนในวงวิชาการตะวันตก ต่างให้ความสนใจและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวด้วย เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์องค์ความรู้ทางปัญญา สำหรับจัดการกับปัญหาบางประการที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ และการแสวงหาความหมายของชีวิตให้แก่ผู้คนในสังคมปัจจุบัน

กิจกรรมของ “ขบวนการขงจื้อสมัยใหม่” ยังคงดำเนินต่อไป และถือเป็นพัฒนาการทางความคิดของแนวคิดสำนักขงจื้อที่สำคัญและน่าจับตามอง

---

¹ Cai Degui 蔡德貴 《試論美國的儒家學派》，載《中國人民大學學報》2004 年第 5 期，80。

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

บทความในหนังสือ

ปกรณ์ ลิ้มปยุสรณ์. "ปรัชญาขงจื้อในบริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยน." ใน *ธรรมขงจื้อ สอนคนให้เป็นคน*, บรรณาธิการโดย ทองแถม นาถจำนง, ปกรณ์ ลิ้มปยุสรณ์. หน้า 129 - 168. กรุงเทพมหานคร: ไบบัว, 2551.

ภาษาจีน

หนังสือ

Cai Renhou 蔡仁厚, 《儒學傳統與時代》, 石家莊: 河北人民出版社, 2001.

Fung Youl an 馮友蘭, 《中國哲學簡史》, 北京: 生活·讀書·新知三聯書店, 2009.

Harvard - Yenching Institute 哈佛燕京學社 (主編), 《波士頓的儒家》, 南京: 江蘇教育出版社, 2009.

Li Zehou 李澤厚, 《歷史本體論·己卯五說》, 北京: 生活·讀書·新知三聯書店, 2009.

Liang Qichao 梁啟超, 《梁啟超選集》, 上海: 上海人民出版社, 1984.

Lin Anwu 林安梧, 《儒學革命: 從新儒學到后新儒學》, 北京: 商務印書館, 2011.

Li u Shuxi an 劉述先, 《倫儒家哲學的三個大時代》, 貴陽: 貴州人民出版社, 2009.

Tu Wei ming 杜維明, 《道·學·政: 儒家公共知識分子的三個面向》, 北京: 生活·讀書·新知三聯書店, 2013.

- Song Zhi mi ng 宋志明，《現代新儒學的走向》，北京：北京師範大學出版社，2009。
- Wang Zeyi ng 王澤應，《現代新儒家倫理思想研究》，長沙：湖南師範大學出版社，1997。
- Xi Li uqi n 奚劉琴，《第三代新儒家的儒學詮釋與創新：以成中英、杜維明、劉淑賢、蔡仁厚為例》，北京：中國社會科學出版社 2011。
- Xi anggang Jinhui Daxue Zongjiao ji Zhexue Xi 香港浸會大學宗教及哲學系，《當代儒學與精神性》，桂林：廣西師範大學出版社，2009。
- Yu Ying-shih 余英時，《現代儒學論》，上海：上海人民出版社，2010。
- Zhang Li zhu 張麗珠，《中國哲學史三十講》，北京：北京師範大學出版社，2010。
- Zheng Ji adong 鄭傢棟，《現代新儒學概論》，南寧：廣西人民出版社，1990。

บทความในวารสาร

- Zhong Gui 鍾桂《“現代新儒家思潮”首次學術會議簡況》，載《浙江學刊（雙月刊）》1988年1期，127。
- Cai Degui 蔡德貴《試論美國的儒家學派》，載《中國人民大學學報》2004年5期，79-85。

ภาษาอังกฤษ

หนังสือ

Levenson, Joseph Richmond. *Confucian China and its modern fate: a trilogy*. Berkeley: University of California Press, 1968.

Makeham, John. *New Confucianism: A Critical Examination*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Neville, Robert Cummings. *Boston Confucianism: Portable Tradition in the Last – Modern World*. New York: State University of New York Press, 2000.

บทความในหนังสือ

Tan Sor-Hoon. "Modernizing Confucianism and 'New Confucianism'", in *the Cambridge Companion to Modern Chinese Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.